

NAVOIY VILOYATI TUPROQ-IQLIM SHAROITIGA MOS SHAFTOLI NAVLARINING BIOLOGIK VA XO‘JALIK KO‘RSATKICHLARI

Mavlonov Bahodir Tursunovich

Bog‘dorchilik va uzumchilik agrotexnika bo‘limi boshlig‘i

Shavkat Isroilov

Akademik M. Mirzayev nomidagi Bog‘dorchilik, Uzumchilik va Vinochilik Ilmiy-tadqiqot Instituti Navoiy Ilmiy-tajriba Stansiyasi direktor o‘rinbosari

Yarashev Komiljon Naimjonovich

Bog‘dorchilik va uzumchilik seleksiyasi bo‘limi laboratoriya mudiri

Annotatsiya: Mazkur maqolada Navoiy viloyatining tuproq-iqlim sharoitida istiqbolli shaftoli (*Prunus persica* (L.) Batsch) navlarining biologik va xo‘jalik ko‘rsatkichlari tahlil qilingan. Tadqiqotda navlarning fenologik rivojlanishi, vegetativ o‘sishi, hosildorligi, meva sifati hamda qurg‘oqchilik va yuqori haroratga chidamlilik xususiyatlari baholandi. Olingan natijalar Navoiy viloyati sharoitida yuqori hosil beruvchi va eksportbop navlarni tanlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Biologik ko‘rsatkichlar, xo‘jalik ko‘rsatkichlari, hosildorlik, nav, meva sifati, fenologiya, bog‘dorchilik, qurg‘oqchilik.

KIRISH

Shaftoli Respublikamizda keng tarqalgan danakli meva ekinlaridan biri bo‘lib, mevalarining yuqori oziqaviy qiymati va eksport salohiyati bilan ajralib turadi. So‘nggi yillarda Navoiy viloyatida intensiv bog‘lar barpo etish va iqlim sharoitiga mos navlarni tanlashga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Navoiy viloyati keskin kontinental iqlimga ega bo‘lib, yoz oylarida havo harorati 42–45 °C gacha ko‘tariladi, yillik yog‘in miqdori esa 120–180 mm ni tashkil etadi. Shu sababli yuqori harorat va suv tanqisligiga chidamli, hosildor hamda sifatli meva beradigan navlarni tanlash bog‘dorchilik samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlariga ko‘ra, shaftoli navining biologik xususiyatlari uning hosildorligi va moslashuvchanligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Akademik M. Mirzayev nomidagi Bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institutida olib borilgan ilmiy ishlarda "Lola", "Farhod", "Elberta", "Redhaven" va "Veteran" navlarining O‘zbekiston sharoitidagi biologik xususiyatlari o‘rganilgan.

Xorijiy tadqiqotlarda esa qurg‘oqchil hududlarda yetishtiriladigan shaftoli navlari yuqori haroratga chidamliligi, meva sifati va transportbopligi bo‘yicha baholangan.

Zamonaviy intensiv bog'larda hosildorlik ko'rsatkichlari ko'chat zichligi, sug'orish texnologiyasi va oziqlantirish tizimiga ham bog'liq ekanligi aniqlangan.

Tadqiqotlar Navoiy viloyatining sug'oriladigan bo'z tuproqlari sharoitida o'tkazildi. Kuzatishlarda navlarning fenologik rivojlanishi, daraxt bo'yi, shox-shabba diametri, hosildorligi, meva vazni, quruq modda va shakar miqdori hamda qurg'oqchilikka chidamliligi baholandi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

Tajriba davomida "Lola", "Redhaven", "Veteran" va "Farhod" navlari o'rganildi. Fenologik kuzatishlarga ko'ra, "Lola" navi mart oyining ikkinchi o'n kunligida gullashni boshladi va iyun oyining ikkinchi yarmida pishdi. "Redhaven" navi iyul oyining boshlarida, "Veteran" esa iyul oyining ikkinchi yarmida hosil berdi.

Vegetativ o'sish bo'yicha "Farhod" navi eng kuchli rivojlandi. Bir vegetatsiya davrida novdalarning o'rtacha o'sishi 68–74 sm ni tashkil etdi. "Redhaven" navida bu ko'rsatkich 60–65 sm, "Veteran" navida 56–61 sm, "Lola" navida esa 58–63 sm bo'ldi.

Hosildorlik ko'rsatkichlari bo'yicha "Redhaven" va "Farhod" navlari yuqori natija qayd etdi.

Navoiy viloyati sharoitida ayrim shaftoli navlarining xo'jalik ko'rsatkichlari

Nav	O'rtacha meva vazni (g)	Hosildorlik (t/ga)	Bir daraxt hosili (kg)	Quruq modda (%)	Shakar (%)
Lola	130	18,5	38	14,8	9,6
Redhaven	165	24,8	49	15,9	10,8
Veteran	150	22,1	45	15,2	10,3
Farhod	170	25,6	52	16,1	11,2

Natijalarga ko'ra, "Farhod" navi meva yirikligi va hosildorligi bo'yicha eng yuqori natijani ko'rsatdi. O'rtacha meva vazni 170 g, bir daraxt hosili 52 kg, gektaridan esa 25,6 tonna hosil olindi.

"Redhaven" navi ham Navoiy sharoitiga yaxshi moslashib, 24,8 t/ga hosil berdi. Mevalari yirik, tashishga chidamli va eksport uchun mosligi bilan ajralib turdi.

Qurg'oqchilikka chidamlilik bo'yicha "Farhod" va "Veteran" navlari yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'ldi. Yozning yuqori haroratli davrida barglarning zararlanish darajasi 8–12 % dan oshmadi. "Lola" navida esa bu ko'rsatkich 15–18 % ni tashkil etdi.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, tomchilatib sug'orish tizimi va N180P120K90 kg/ga mineral o'g'it me'yorlari qo'llanilganda barcha navlarda hosildorlik 18–22 % ga oshdi. Mevalarning o'rtacha vazni 12–18 g ga kattalashdi va qand miqdori 0,8–1,1 % ga ko'paydi.

XULOSA

Navoiy viloyati tuproq-iqlim sharoitida "Farhod" va "Redhaven" shaftoli navlari biologik va xo'jalik ko'rsatkichlari bo'yicha yuqori natijalarni namoyon etdi. Ushbu navlar yuqori hosildorligi, yirik va sifatli mevalari, qurg'oqchilikka chidamliligi hamda eksportbopligi bilan ajralib turadi.

Intensiv bog'larda tomchilatib sug'orish, ilmiy asoslangan mineral oziqlantirish va zamonaviy agrotexnologiyalarni qo'llash orqali ushbu navlardan 25–30 t/ga gacha sifatli hosil olish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirzayev M. Danakli mevali ekinlar seleksiyasi va agrotexnologiyasi. – Toshkent.
2. Ostonaqulov T., Narzullayev U. Bog'dorchilik. – Toshkent: Fan.
3. Akademik M. Mirzayev nomidagi Bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti ilmiy ishlari. – Toshkent.
4. Westwood M. N. Temperate-Zone Pomology. Timber Press.
5. FAO. Peach Production Manual. Rome.
6. Taiz L., Zeiger E. Plant Physiology and Development. Sinauer Associates.
7. Mengel K., Kirkby E. A. Principles of Plant Nutrition. Springer.
8. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi. Mevali bog'larni parvarishlash bo'yicha agrotexnik tavsiyalar.
9. Akademik M. Mirzayev nomidagi ilmiy-tadqiqot instituti. Shaftoli navlarini yetishtirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar.
10. Navoiy viloyati Agroxizmat markazi. Bog'dorchilik bo'yicha tavsiyalar.